

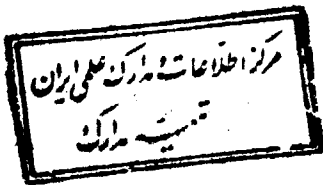
۲۷۱۹۸

۱۰ / ۲ / ۱۳۷۹

دانشگاه قم

وزارت فرهنگ و آموزش عالی

موضوع پایان نامه

اعتکاف در مذاهب خمسة

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر عبدالله امیدی فرد

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین محمّد جواد حیدری خراسانی

نگارش:

5442

محمّد مصطفوی

سال تحصیلی ۷۸ - ۱۳۷۷

۲۷۸۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

این «نَم»، تقدیم به «یَم» وجود اقدس

حضرت زینب کبری سلام الله علیها

که اسلام رهین اوست.

* شمع توحید خدا آمده زینب علیها السلام در سوز

آتش آن است که در خرمن پروانه زدند

* زن مگسو، مرد آفرین روزگار

زن مگو، بنت الجلال اخت الوقار

زن مگو خاک درش نقش جبین

زن مگو دست خدا در آستین

* سرخوش از صهای آگاهی شدم

دیگر اینجا زینب اللّهی شدم

لازم است از استادان ارجمند حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر حاج شیخ

عبدالله امیدی فرد و حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای حاج شیخ محمد جواد

حیدری خراسانی دامت برکاتهما - که بنده را در تهیه این رساله راهنمایی و ارشاد

فرمودند - و نیز از همه دست اندرکاران دانشگاه قم، برادران مسئول کتابخانه و

تحصیلات تکمیلی و کتابخانه مدرسه مبارکه فیضیه تشکر و قدردانی نمایم. اجرهم

عندالله تعالی.

چکیده:

عبادت روحبخش اعتکاف، به فضل الهی و به برکت نظام پویای جمهوری اسلامی در سالهای اخیر با اقبال صدها هزار جوان تشنه معنویت، مواجه شده است و در ایام البیض ماه شریف رجب الاصب که ماه ولایت و میلاد خجسته حضرت امیرالمؤمنین امام المتقین علی بن ابی طالب علیه افضل صلوات المصلین است، در مساجد جامع شهرها غوغایی از ابراز عشق به خدا و اولیاء خدا بر پا می شود که جداً تماشایی است و قلم از وصف آن ناتوان.

بدین جهت این رساله به موضوع اعتکاف از زاویه فقه اختصاص یافته و از دو منظر به آن پرداخته است:

الف: از منظر فقهای امامیه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین، که تقریباً بطور مفصل می باشد و عمدتاً از درج پر دَر و گهر جواهر الکلام استفاده شده است.

ب: از منظر فقهای مذاهب اربعه (حنفیّه، مالکیّه، شافعیّه، حنابله) که صرفاً بطور اجمالی نظر آنها در ذیل فرمایشات ارزشمند فقهای امامیه حشرهم الله مع موالیهم آورده شده است.

این رساله در هشت فصل تنظیم شده است که ذکر عناوین هر فصل با اضافه به کلمه «اعتکاف» ما را از توضیح بیشتر درباره محتوای آن بی نیاز می سازد:

۱- تعریف ۲- مشروعیت ۳- اهمیت و عظمت ۴- وقت ۵- انواع ۶- شرایط
۷- محرمات ۸- فروع.

در فصل هشتم، دوازده فرع از مسائل اعتکاف مطرح شده که عبارتند از:

موانع، زنان، نذر، موارد جواز خروج از مسجد، احکام خروج، موت در حین
اعتکاف، موارد کفاره، نوع کفاره، شرط رجوع، مباحات، قضاء اعتکاف و مستحبات.

ان شاء الله تعالی این رساله مختصر، مفید واقع گردد.

کلید واژه:

در این رساله، واژه‌هایی از قبیل موارد ذیل بکار رفته است:

اعتکاف: در فصل «تعریف» به طور مشروح، معنایش بیان شده است و اجمالاً عبادتی مستحبی است که دارای شرایط و ویژگی‌های خاص می‌باشد.

خبر واحد: هر خبری که به حدّ تواتر نرسد و بدون ضمیمه کردن قرینه خارجی نتوان به درستی و صدق آن پی برد.

خبر متواتر: خبر عده‌ای که تبانی و توافق آنان بر کذب، محال بوده، از قول آنان علم حاصل شود.

خبر مستفیض: خبری که راویان آن سه نفر و بالاتر باشند و بعضی گفته‌اند بیشتر از سه نفر باشند ولی به حدّ تواتر نرسند.

اجماع: اتفاق نظر جماعتی که کاشف از رأی معصوم علیه السلام باشد.

اجماع محصل: اجماعی که فقیه در آن شخصاً به تتبع اقوال فقهاء و علماء مبادرت ورزیده، به یکی از طرق به رأی معصوم علیه السلام نائل گردد.

اجماع منقول: اجماعی که شخص تحصیل کننده، آن را برای دیگران نقل کند.

اباحه: اذن در انجام فعل، آن سان که فاعل خواهد.

حرام: چیزی که فعل آن شرعاً سبب ذمّ و نکوهش گردد و یا امری است که فعل آن موجب عقاب شود.

واجب: فعلی که تارک آن در دنیا مستحقّ ذمّ و در آخرت مستحقّ عقاب باشد.

مستحب: فعلی که انجامش ثواب دارد و ترکش عقاب دارد.

دلیل لّبی: دلیل عقلی که در مقابل دلیل لفظی و نقلی قرار دارد.

فهرست مطالب

فصل اول: تعريف اعتكاف

٢	تعريف لغوى
٢	تعريف اصطلاحى

فصل دوم: مشروعيت اعتكاف

٦	دليل كتاب
٦	دليل سنت
٩	دليل اجماع

فصل سوم: اهميت و عظمت اعتكاف

فصل چهارم: وقت اعتكاف

فصل پنجم: انواع اعتكاف

فصل ششم: شرايط اعتكاف

٣١	اسلام و ايمان
٣١	فرع: ارتداد
٣٢	عقل
٣٢	بلوغ

۳۳	نیت
۳۵	روزه
۳۷	زمان اقامت
۳۸	مراد از یوم
۴۱	مکان اعتکاف
۴۹	اذن صاحب ولایت
۵۲	استدامة لبث (اقامت دائمی در مسجد)
۵۷	اباحة لبث

فصل هفتم: محرمات اعتکاف

۶۱	لمس و تقبیل و جماع
۶۳	بوئیدن عطر (شم الطیب)
۶۴	استدعاء المنی
۶۴	خرید و فروش (بیع و شراء)
۶۶	مماراة و مجادله

فصل هفتم: فروع

۷۰	موانع
۷۳	زنان
۷۵	نذر
۷۹	مواد جواز خروج از مسجد
۸۲	فرمایش مرحوم شیخ طوسی

۸۹	احکام خروج
۹۲	موت در حین اعتکاف
۹۸	موارد کفارة
۹۸	نوع کفارة
۹۹	شرط رجوع
۱۰۰	مقام اول بحث
۱۰۱	مقام دوم (کیفیت عقد شرط رجوع)
۱۰۳	مقام سوم (حکم شرط)
۱۰۷	مباحات
۱۰۸	قضاء اعتکاف
۱۱۰	مستحبات
۱۱۱	فهرست منابع

فصل اوّل:

تعريف اعتكاف

※ **تعریف لغوی:** اعتکاف عبارتست از حبس کردن و درنگ نمودن و توقف طولانی^۱. راغب نیز چنین معنا کرده: عکوف یعنی روی آوردن بر شئیء و ملازمت داشتن بر آن بر سبیل تعظیم و بزرگداشت آن و «عکفته علی هذا» یعنی «حبسته علیه» و از این قبیل است «سواء العاکف فیہ والباد» «فنظّل لها عاکفین» «یعکفون علی اصنام لهم» «و ظلت علیه عاکفاً» «وانتم عاکفون فی المساجد» «والهدی معکوفاً»^۲.

چنانکه حضرت امیرالمؤمنین سلام الله علیه در وصف مردم سست پیمان و گناهکار زمان خویش می فرماید: «اهله معتکفون علی العصیان»^۳ اهل این زمانه ملازم و روی آورنده بر گناه و سرپیچی اند.

※ **تعریف اصطلاحی:** اقامت سه روز و بیشتر از آن در مسجد جامع برای عبادت خدای متعال^۴.

۱. دلریجی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۵ - ۶ ص ۱۰۳ ناشر: تهران مرتضوی، چاپخانه طراوت، چاپ دوم، شهریور ۱۳۶۲.

۲. الراغب الاسنهانی، حسین ابن محمد، معجم مفردات الفاظ القرآن ص ۳۵۵ کتابخانه مرتضویه تهران - بیروت الحرمین ۱۳۷۳ هـ.ق.

۳. نصح البلاغة - خطبه ۲۳۴.

۴. دلریجی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۵ - ۶ ص ۱۰۳ والحدلی، جمال الدین ابی العباس احمد بن محمد بن فهد، السنهاج الباری فی شرح المختصر النافع ج ۲ ص ۹۳ تحقیق: مجتبی عراقی، مؤسسه نشر اسلامی.

در مفردات راغب اعتکاف شرعی به معنای محبوس کردن خویش در مسجد آمده است که به نیت عبادت و تقرب به خداوند صورت گیرد. بین «اعتکاف» در زبان عربی و «بست نشستن» در زبان فارسی می‌تواند رابطه‌هایی باشد. یکی از این جهت که هر دو نوعی تعهد در زمینه استمرار بقاء در مکانی مشخص را به همراه دارند. و دیگر از این رو که هر دو به انگیزه التجاء و پناه آوردن به درگاهی با شرافت و اهمیت و در راستای طلب حاجتی یا دادخواستی صورت می‌گیرند. و دیگر به این خاطر که هر دو را احترام و منزلتی خاص هست و شکستن آن از جانب هر کس که باشد کاری ناپسند و نادرست به حساب می‌آید. اعتکاف کننده را می‌توان چونان بست نشسته‌ای دانست که از بیمه مؤاخذه و عتاب خدایش به گوشه خانه او پناه آورده و از ترس عقوبت پروردگار به دارالامان او پناهنده شده و پشیمان از گذشته سیاه خویش به دنبال نور و نویدی تازد، فضای ملکوتی شبستان را برگزیده است!

مرحوم کاشف الغطاء فرموده‌اند: اعتکاف اقامتی مخصوص است برای عبادت چه بصورت عادی و چه غیر عادی و اگر شخص قصد اقامت بدون قصد عبادت داشته باشد یا قصد عبادت بدون اقامت نماید معتکف محسوب نمی‌شود علی‌الاقوی و اگر قصد کند اموری را که عبادت عارضی هستند مثل اکتساب راجح و عقد نکاح و امثال آن، صحّت اعتکاف قوی می‌باشد ولی اقوی خلاف آن است و اعتکاف از جمله طاعات مقرّب به سوی جبار سموات است!

۱. اعتکاف، تظہیر صحیفه اعمال، ص ۱۰، واحد تحقیقات مسجد مقدس جمکران، انتشارات مسجد، چاپ اول، رجب ۱۴۱۷.

۲. الجناحی، جعفر (معروف به کاشف الغطاء)، کشف الغطاء ص ۳۳ انتشارات مهدوی اصفهان بازار قلندرها پاساژ علوی.

مرحوم شیخ طوسی فرموده‌اند: هو طول اللبث للعبادة (اعتكاف اقامت طولانی است برای عبادت)!^۱

و مرحوم ابن براج فرموده‌اند: اعتكاف در شرع اقامت طولانی، در مسجدی معین است برای عبادت معین!^۲

مالکیه در تعریف اعتكاف گفته‌اند: ملازمیت مسلمان ممیز در مسجدی که مباح باشد (همه مردم بتوانند داخلش شوند) همراه با روزه گرفتن در حالیکه از جماع و مقدماتش خودداری ورزد در یک روز و شب برای عبادت به ضمیمه نیت.

سایر فقه‌های عامه گفته‌اند: اعتكاف اقامت در مسجد است به قصد عبادت به ضمیمه نیت و حقیقه قید «مع الصوم» را نیز افزوده‌اند.^۳

۱. الطوسی، ابی جعفر محمد بن الحسن بن علی، المبسوط فی فقه الامامیه ج ۱، ص ۲۸۹ تصحیح و تعلیق سید محمد تقی کشفی. نشر: مکتبه المرتضویه، لایحیاء الآثار الجعفریه.
 ۲. الطرابلسی، قاضی عبدالعزیز بن البراج، المهذب ج ۱ ص ۲۰۴ ناشر: مؤسسه نشر اسلامی - ۱۴۰۶ هـ. ق.
 ۳. موسوعة الفقه الاسلامی - ج ۱۶ - ص ۱۰۶ قاهره - ۱۴۰۰ هـ. ق.

فصل دوّم:

مشروعیت اعتكاف

اعتكاف در اصل شرع مقدس اسلام مستحب است^۱
 مرحوم ابن فهد حلی فرموده است^۲ اعتكاف مشروع است بوسیله کتاب و سنت و
 اجماع.

دلیل کتاب: قول خدای تعالی: «طهرا بیتی للطائفین والعاکفین»^۳ و «سواء العاکف فیه
 والباد»^۴ «ولا تبشروهن و انتم عاکفون فی المساجد»^۵.

دلیل سنت: مواظبت حضرت رسول اکرم ﷺ بر اعتكاف تا زمان رحلت، و فرمایش
 حضرت درباره اهمیت اعتكاف که فرمودند اعتكاف ده روز در ماه رمضان معادل با دو
 حج و دو عمره است. (اعتكاف عشر فی شهر رمضان یعدل حجّین و عمرتین)^۶.

و امام صادق علیه السلام فرمودند: رسول اکرم ﷺ هرگاه دهه آخر ماه رمضان فرا می رسد در

۱. النجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، ج ۱۷ ص ۱۶۰ والطباطبائی الیزدی: سید
 محمد کاظم: العروة الوثقی، ۲ ص ۷۵، مؤسسة دار احیاء التراث العربی بیروت. تحقیق و تعلیق: عباس قوچانی
 چاپ دفتر. مطبوعاتی اسماعیلیان قم - چاپ دوم، ۱۴۱۲ هـ

۲. الحلی، جمال الدین ابی العباس احمد بن محمد بن فهد، المذهب البارع فی شرح المختصر النافع ج ۲
 ص ۹۲.

۳. البقرة: ۱۲۵.

۴. الحج: ۲۵.

۵. البقرة: ۱۸۷.

۶. القمی، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابویه (ملقب به صدوق)، من لایحضره الفقیه ج ۲
 ص ۱۲۲ و ۱۲۰ تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.